

ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ- ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

(Υποχρεωτικό μάθημα β' εξαμήνου)

Διδάσκουσα: Λήδα Στεργίου

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Οι σημειώσεις που κρατάτε είναι συμπληρωματικές των συγγραμμάτων με τον εξής τρόπο: α) είτε εμπλουτίζουν ορισμένες προτάσεις διδακτικών εφαρμογών (π.χ. κούκλες-χαρακτήρας), είτε β) αναπτύσσουν το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο βασίζονται οι διδακτικές εφαρμογές. Αυτό σημαίνει πως θα πρέπει να μελετηθούν σε συνδυασμό με τα συγγράμματα, αλλά και με το επισυναπτόμενο άρθρο. Σε καμία περίπτωση οι σημειώσεις δεν εξαντλούν την ύλη του μαθήματος.

Το πλαίσιο της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης

Συχνά πιστεύεται λανθασμένα πως η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση (ΔΕ) αφορά τους μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο και τα σχολεία στα οποία φοιτούν. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση αφορά όλους τους εμπλεκόμενους στην εκπαιδευτική διαδικασία: όλους τους μαθητές, τους εκπαιδευτικούς, τους γονείς, όλα τα σχολεία και τις κοινότητες.

Σκοπός της ΔΕ είναι η **ενδυνάμωση** των παιδιών, ώστε να αντιμετωπίζουν τις ποικίλες ανισότητες που μπορεί να συναντήσουν στη ζωή τους.

Πιο συγκεκριμένα, επιδιώκεται:

- η ανάπτυξη **κριτικής αντίληψης** των ποικίλων στερεοτύπων που υπάρχουν σε κάθε κοινωνία, αλλά και γενικότερα η κριτική αντιμετώπιση της κοινωνικής πραγματικότητας.
- η καλλιέργεια δεξιοτήτων αποτελεσματικής επικοινωνίας,
- η ενθάρρυνση θετικών σχέσεων και συμπεριφορών,
- η εφαρμογή τεχνικών επίλυσης συγκρούσεων στον χώρο του σχολείου,
- η αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και
- ο εντοπισμός και η αντιμετώπιση των αρνητικών συνεπειών που προκύπτουν από κάθε μορφή αποκλεισμού ή διάκρισης.

Στο πλαίσιο της κριτικής διαπολιτισμικής εκπαίδευσης αντιλαμβανόμαστε την ετερότητα και σε σχέση με άξονες όπως φύλο, χρώμα, εθνικότητα, καταγωγή, θρησκευτικές ή άλλες πεποιθήσεις, αναπηρία, ηλικία, σεξουαλικός προσανατολισμός, γλώσσα, προφορά, συνήθειες/ενδιαφέροντα, επάγγελμα, κοινωνικοοικονομική κατάσταση, εμφάνιση, κουλτούρα κ.λπ.

Κατά συνέπεια, αντιλαμβανόμαστε ότι η ετερότητα υπάρχει παντού, ακόμα και σε μια τάξη με «πολιτισμικά ομοιογενή» σύσταση.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΕΩΝ

Στόχοι:

- Κατασκευή ταυτότητας παιδιού με γνώση και αυτοπεποίθηση.

- Ανάπτυξη άνεσης, ενσυναίσθησης, δίκαιης συμπεριφοράς απέναντι στη διαφορετικότητα.
- Ανάπτυξη κριτικής σκέψης.
- Ανάπτυξη δεξιοτήτων απαραίτητων για την υπεράσπιση του εαυτού και του άλλου σε συνθήκες αδικίας.

Η ταυτότητα και οι στάσεις των παιδιών

Συναντάται συχνά σε ενήλικες η αντίληψη πως τα μικρά παιδιά δεν έχουν επίγνωση των φυλετικών/εθνοτικών/πολιτισμικών διαφορών και πως στον αγνό τους κόσμο δεν υπάρχει χώρος για προκαταλήψεις, κάτι που χαρακτηρίζει αποκλειστικά την σκέψη και δράση των ενηλίκων. Η πραγματικότητα, ωστόσο, δεν είναι αυτή, αφού τα παιδιά συμμετέχουν στον κόσμο των ενηλίκων και επηρεάζονται από αυτόν.

Το ζήτημα αυτό αναπτύσσεται στο 1^ο κεφάλαιο του βιβλίου της Derman Sparks L.: *Καταπολεμώντας τις προκαταλήψεις. Παιδαγωγικά εργαλεία* και στο άρθρο: Στεργίου Α., 2006, «*Προκαταλήψεις και Νηπιαγωγείο: Ένα πεδίο διαπολιτισμικής παιδαγωγικής παρέμβασης*»

Κούκλες χαρακτήρας **(persona dolls)**

- Οι κούκλες χαρακτήρας επισκέπτονται την τάξη συνήθως την ώρα του κύκλου. Έχουν ατομικές προσωπικότητες, ζωή, οικογενειακή ιστορία, προτιμήσεις και αντιπάθειες. Λένε ιστορίες και μοιράζονται πληροφορίες σχετικά με γεγονότα της ζωής τους, ενθαρρύνοντας έτσι τα νήπια να ανταποκρίνονται με βάση τις δικές τους εμπειρίες. Ζητούν από τα παιδιά να τις βοηθήσουν να λύσουν προβλήματα που έχουν προκύψει.
- Οι κούκλες χαρακτήρας βοηθούν τα παιδιά να εκτιμήσουν την ατομικότητά τους, να αισθανθούν καλά με τον εαυτό τους, με το πολιτισμικό και οικογενειακό τους υπόβαθρο. Παράλληλα, τα βοηθούν να σέβονται, να εκτιμούν και να μαθαίνουν πράγματα για τα περιβάλλοντα των άλλων (παιδιών). Βοηθούν τα παιδιά να παρατηρούν και να μιλούν για τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ τους και να μαθαίνουν πως το να είναι κανείς διαφορετικός είναι καλό και όχι κάτι που δικαιολογεί την κοροϊδία ή την ενόχληση.
- Οι κούκλες χαρακτήρας και οι ιστορίες τους προσφέρουν έναν μη απειλητικό τρόπο καταπολέμησης των προκατειλημμένων στάσεων και των συμπεριφορών διάκρισης.

- Μπορεί να χρησιμοποιηθούν για την επεξεργασία μεγάλου εύρους ζητημάτων και για την οικοδόμηση ενός ήθους.

Με τη χρήση τους μπορούμε :

- να καταπολεμήσουμε τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που βρίσκονται πίσω από τον αποκλεισμό και τις διακρίσεις,
- να βοηθήσουμε τα παιδιά να κατανοήσουν πως υπάρχουν λέξεις και πράξεις που πληγώνουν
- να ενθαρρύνουμε την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης
- να δημιουργήσουμε ένα υπόβαθρο για την προάσπιση των ατόμων που υφίστανται άδικη μεταχείριση (συμπεριλαμβανομένου και του εαυτού μας ενδεχομένως)

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

- Οι ιστορίες που εισάγουμε αντιπροσωπεύουν αρχικά τη σύνθεση της τάξης.
- Μέσω της ταύτισης των παιδιών με τις κούκλες χαρακτήρας έχουμε τη δυνατότητα:
  - 1) Να επεξεργαστούμε θέματα και προβλήματα που προκύπτουν στη καθημερινή ζωή των παιδιών
  - 2) Να εισαγάγουμε ζητήματα και διαφορές που δεν υπάρχουν στην τάξη αλλά θέλουμε να επεξεργαστούμε
- Αρχικά παρουσιάζουμε κάθε κούκλα με μια απλή ιστορία, δίνοντας παράλληλα στοιχεία για την οικογένειά της και άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά σχετικά με αυτήν.
- Κάποιες από τις ιστορίες έχουν λίγη πλοκή έτσι ώστε να προκαλέσουν το ενδιαφέρον των παιδιών και να κάνουν ερωτήσεις.
- Στη συνέχεια, η ζωή κάθε κούκλας ξεδιπλώνεται προοδευτικά. Οι ιστορίες γίνονται η μία πάνω στην άλλη και γίνονται όλο και πιο σύνθετες.
- Είναι αποτελεσματικό να συστήνουμε τη μία κούκλα στην άλλη. Π.χ, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε 3 κούκλες που μοιράζονται μεταξύ τους το πώς γνωρίστηκαν, πόσο δύσκολο ήταν να αποχαιρετίσουν τους γονείς τους, πόσο μπερδεύονται να καταλάβουν τους κανόνες του σχολείου, πόσο δυσκολεύονται να βρουν την τουαλέτα κλπ.
- Πρώτα παρουσιάζονται οι κούκλες που έχουν μεγαλύτερη σχέση με τα παιδιά της τάξης.
- Όταν σκοπεύουμε να παρουσιάσουμε μια ιστορία που μοιάζει πολύ με αυτή κάποιου παιδιού, το ρωτάμε πρώτα αν συμφωνεί.
- Κατά τις πρώτες εβδομάδες, παρουσιάζεται μια κούκλα κάθε μέρα ώστε τα παιδιά να συνεχίσουν να γίνονται φίλοι μαζί τους και εμείς να εισαγάγουμε θέματα που μας ενδιαφέρουν, όπως για παράδειγμα:
  - δεν υπάρχει πρόβλημα να κλαίνε και τα αγόρια και τα κορίτσια
  - ενός αγοριού κούκλας του αρέσει πολύ να μαγειρεύει

- μια κούκλα τραγουδάει τσιγγάνικα τραγούδια και δεν της αρέσει καθόλου να την κοροϊδεύουν
- δεν χρειάζεται να αλλάξει κάποιος το όνομά του για να τον αγαπάμε
- κάθε παιδί έχει τον δικό του τρόπο να 'δουλεύει' και είναι καλό σε διαφορετικά πράγματα (ζωγραφική, αφήγηση, θέατρο, κατασκευές...). Κανένας τρόπος δεν είναι καλύτερος ή χειρότερος από κάποιον άλλο.
- Πολλά παιδιά αντιδρούν στις κούκλες με ιδιαίτερα σωματικά χαρακτηριστικά. Εισάγοντας σχετικές ιστορίες τα βοηθάμε να εξοικειωθούν

(Δεν έχεις γνωρίσει ποτέ έναν άνθρωπο με τόσο διαφορετικό σώμα και νομίζω ότι τρομάξεις. Θα σε βοηθήσουμε όλοι να γνωρίσεις τον Σταύρο. Έχει συναισθήματα και ιδέες σαν όλους εμάς κι ας είναι το πόδι του τόσο διαφορετικό)

Κανόνες

- Πρέπει να γίνει σαφές ότι αυτές οι κούκλες είναι ιδιαίτερες. Δεν τις αφήνουμε σε οποιοδήποτε σημείο για 'κανονικό' παιχνίδι.
- Τις φυλάμε σε κάποιο συγκεκριμένο σημείο, όλες μαζί, τα παιδιά μπορούν να παίξουν με αυτές αλλά μόνο αφού ρωτήσουν.

Παραδείγματα ιστοριών

- Η Τσιανγκ είναι Κινέζα. Η οικογένειά της είναι από το Χογκ Κονγκ. Ζει με τον πατέρα της και τη αδελφή της. Η μητέρα της πέθανε όταν ήταν πολύ μικρή. Μιλάει καντονέζικα πολύ καλά γιατί αυτή είναι η πρώτη της γλώσσα και μαθαίνει ελληνικά.
- Ο Τζόι είναι μαύρος. Η οικογένειά του ήρθε πριν από χρόνια από τη Νιγηρία. Εκείνος γεννήθηκε στην Ελλάδα. Μιλάει καλά ελληνικά και αγγλικά. Ζει με τους γονείς του και τον μεγάλο του αδελφό.
- Ο Γρηγόρης κατάγεται από τη Ρωσία. Ο πατέρας με τη μητέρα του έχουν χωρίσει. Ο πατέρας του ζει στη Μόσχα και δεν τον βλέπει. Έχει θείες και θείους στη Ρωσία και στην Ελλάδα. Μιλάει ελληνικά και ρωσικά.
- Η Βανέσα είναι τυφλή. Μαθαίνει τη γραφή Μπράιγ μαζί με τον Αλέξη. Ξέρει λίγο τη νοηματική γλώσσα επειδή πηγαίνει σε καλοκαιρινή κατασκήνωση για τυφλά και κωφά παιδιά. Ζει με την οικογένειά της.
- Ο Μάριο ήρθε από την Αλβανία πριν 2 χρόνια. Ζει με τη μητέρα του, τον πατέρα του, τη γιαγιά και τα 3 του αδέρφια. Μαθαίνει τώρα ελληνικά και στεναχωριέται πολύ που τα παιδιά τον κοροϊδεύουν όταν κάνει λάθη.

Πηγές άντλησης ιστοριών:

1. Θέματα που προκύπτουν από την καθημερινή ζωή των παιδιών

(π.χ ο χωρισμός μιας οικογένειας, το εθνονύμιο ως βρισιά (Βούλγαρος, Αλβανός κλπ), η επιθετικότητα ως αποτέλεσμα φόβου κ.ά.)

Είναι πολύ βασικό να βοηθάμε τα παιδιά να εκφράζουν τους φόβους τους

2. Τρέχοντα και παγκόσμια γεγονότα

(π.χ. σεισμός, τσουνάμι, ο φόβος και τα προβλήματα που προκαλούν. Πόλεμοι και οι συνέπειές τους στα παιδιά. Ιστορίες για την ειρήνη/καθιέρωση αντιπολεμικής ημέρας)

3. Θέματα που πιστεύει ο εκπαιδευτικός

ότι πρέπει να σκεφτούν τα παιδιά.

(π.χ. πώς βλέπουμε τους ανθρώπους που έχουν μια διαφορετική πίστη απ τη δική μας; Είναι δίκαιη η αντιμετώπιση;)

4. Ιστορίες βασισμένες σε ιστορικά γεγονότα

Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα για να δείξουμε ότι πολλοί άνθρωποι που ήταν κάποτε παιδιά σαν αυτά, έχουν προσφέρει με τη δράση τους πολλά για την ειρήνη, τη δικαιοσύνη και την ελευθερία (Μάρτιν Λούθερ Κινγκ, Γκάντι κλπ.)

Εκπαιδευτικό Υλικό

Κάθε τύπου υλικό που χρησιμοποιεί ο εκπαιδευτικός με σκοπό την υποστήριξη της διδασκαλίας¹:

- βιβλία
- περιοδικά, εφημερίδες κ.ά.
- κείμενα
- εικόνες (φωτογραφίες, αφίσες κ.ά)
- παζλ
- λογισμικό
- επιτραπέζια και επιδαπέδια παιχνίδια
- ταινίες (dvd, video, κινηματογραφικές)

Γενικότερα κριτήρια αξιολόγησης εκπαιδευτικού υλικού

- συμβατότητα με τη νοητική ηλικία των παιδιών
- συμβατότητα με τις αρχές του εποικοδομητισμού
- αξιοποίηση των εμπειριών και των βιωμάτων των μαθητών
- προώθηση της κριτικής και αποκλίνουσας σκέψης
(*Συγκλίνουσα σκέψη*: Τρόπος σκέψης που χρησιμοποιείται για επίλυση προβλημάτων που επιδέχονται μια σωστή απάντηση.
Αποκλίνουσα σκέψη: Τρόπος σκέψης που το άτομο απομακρύνει τη σκέψη από τις γνωστές και συνηθισμένες απαντήσεις).
- καλλιέργεια του συναισθήματος και της φαντασίας
- δυνατότητα γενίκευσης και πολλαπλής ερμηνευτικής προσέγγισης
- πρωτοτυπία και η ελκυστικότητα
- αξιοποίηση της διαθεματικής προσέγγισης
- προώθηση της διαπολιτισμικής διάστασης

---

¹ Βλέπε αναλυτικότερα Μάγος, Κ. (2010), «Καθρέφτες και παράθυρα, γέφυρες και σταυροδρόμια». Αξιολόγηση εκπαιδευτικού υλικού ως προς τη διαπολιτισμική του διάσταση. Στα *Πρακτικά του 13^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου: «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση.Ελληνικά ως Δεύτερη ή Ξένη Γλώσσα»* (Πάτρα, 07-09/05/10), Κέντρο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Πατρών, 298-309.

Διαπολιτισμικό Εκπαιδευτικό Υλικό

Ασχολείται με ζητήματα που αφορούν τη σχέση ταυτότητας-ετερότητας με σκοπό την αναγνώριση, την αποδοχή, το σεβασμό και την ανάπτυξη ισότιμων ευκαιριών προς κάθε μορφής ετερότητα. Προώθηση της οπτικής ότι η διαφορετικότητα αποτελεί πλούτο και όχι απειλή.

- Η παρουσίαση των χαρακτηριστικών «άλλων» λαών και πολιτισμών αποτελεί κύριο σκοπό μιας μεγάλης κατηγορίας εκπαιδευτικών υλικών, χωρίς όμως αυτό να αποτελεί από μόνο του ικανή συνθήκη ώστε υλικά με παρόμοιο περιεχόμενο να χαρακτηρίζονται αυτομάτως «διαπολιτισμικά».

Αν η παραπάνω παρουσίαση παραμένει σε εξωτερικές, επιφανειακές διαστάσεις του «άλλου», αναπαράγοντας τα συνήθη στερεότυπα και προκαταλήψεις, τότε ένα τέτοιο υλικό όχι μόνο δεν εξυπηρετεί τους σκοπούς της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, αλλά αντιτίθεται σε αυτούς.

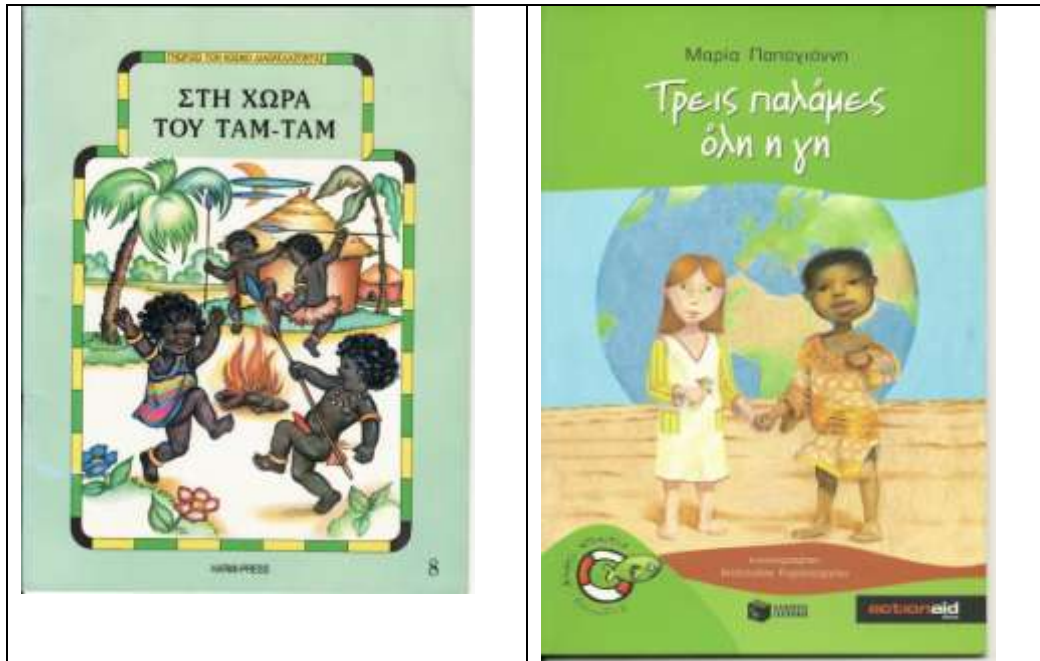
Κριτήρια αξιολόγησης εκπαιδευτικού υλικού ως προς τη διαπολιτισμική του διάσταση. Σημεία εστίασης:

- στην ιστορία που παρουσιάζει το υλικό
- στους/στις ήρωες/ηρωίδες
- στην εικονογράφηση
- στη γλώσσα
- στους δημιουργούς του υλικού
- στην ημερομηνία παραγωγής και στην εταιρία παραγωγής

Συχνές Παγίδες

- της εξωτικοποίησης
- του πολιτισμικού ελλείμματος
- της επιμέρους αποδοχής
- του εθνοκεντρισμού
- της αφομοίωσης
- της συμπόνιας

Στο μάθημα μελετήσαμε συγκριτικά δύο παραμύθια προκειμένου να αξιολογηθούν με βάση τα παραπάνω κριτήρια. Ακολουθούν ενδεικτικά οι άξονες της αξιολόγησής τους.

ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΟΥ ΤΑΜ-ΤΑΜ

- Τι εικόνα δημιουργεί για την Αφρική και τη ζωή των ανθρώπων εκεί;
- Τι εικόνα δημιουργεί για τα παιδιά της Αφρικής;
- Τι εικόνα δημιουργεί για τα παιδιά μεταναστών που κατάγονται από την Αφρική;
- Τι αντιλήψεις αναπαράγει για τους ρόλους των φύλων;
- Τι αντιλήψεις αναπαράγει για την ετερότητα γενικότερα;
- Τι λεξιλόγιο προσφέρει στα παιδιά;
- Προβληματικό περιεχόμενο
- Γενίκευση και υπεραπλούστευση στη ζωή των ηρώων
- Αναπαραγωγή στερεοτύπων
- Κακή εικονογράφηση
- Κακή γλώσσα
- Απουσία βασικών στοιχείων συγγραφής και έκδοσης

ΤΡΕΙΣ ΠΑΛΑΜΕΣ ΟΛΗ Η ΓΗ

- Αντικειμενική περιγραφή καθημερινότητας
- Παρουσίαση ομοιοτήτων και διαφορών στη ζωή των ηρωίδων
- Προώθηση διαπολιτισμικής σχέσης
- Επιτυχής επιλογή ηρωίδων
- Εικαστικά πρωτότυπη εικονογράφηση
- Απλή γλώσσα, συμβατή με την ηλικία των αναγνωστών
- Σύγχρονη ημερομηνία έκδοσης

Μπορείτε να βρείτε κατάλογο παιδικών βιβλίων στο Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού: <http://ddp.org.gr>

Τουριστική προσέγγιση

- Ένας από τους σημαντικούς κινδύνους της πολυπολιτισμικής προσέγγισης είναι ότι μπορεί να καταλήξει να αναπαράγει στερεότυπα και να προωθήσει τουριστικές δραστηριότητες. Γι αυτό μιλάμε για «τουριστική προσέγγιση/παιδαγωγική».
- **Θέση:** διδασκαλία των διαφορετικών πολιτισμών απ' όπου προέρχονται τα παιδιά για να αναπτυχθεί ο αλληλοσεβασμός και να μειωθούν οι προκαταλήψεις. Πρόκειται για μία ορθή θέση, η οποία, όμως, μπορεί κατά την εφαρμογή της να παράγει διαφορετικά αποτελέσματα.
- **Κίνδυνος:** Να καταλήξει σε μια τουριστική παιδαγωγική.
- Η προσέγγιση των παιδιών με άλλες κουλτούρες επιχειρείται μέσω της επαφής τους με τεχνουργήματα που χρησιμοποιούν οι κουλτούρες αυτές: παραδοσιακές φορεσιές, οικιακά σκεύη, φαγητά.
- Η N.Lanjri γράφει χαρακτηριστικά ότι πρόκειται για «ξέγνοιαστες γιορτές με τη μορφή μιας πολυπολιτισμικής μέρας, η οποία περιλαμβάνει κηρύγματα για την ανεκτικότητα και γεύμα με πλιγούρι και τσάι μέντας»
- Στο πλαίσιο της τουριστικής παιδαγωγικής, οι πολυπολιτισμικές δραστηριότητες είναι ειδικά γεγονότα μέσα στην εβδομάδα και είναι ξεχωριστά από το καθημερινό ημερήσιο πρόγραμμα.
- Η τουριστική προσέγγιση (είναι πατερναλιστική και) εστιάζει στις «εξωτικές» διαφορές μεταξύ πολιτισμών και δεν ασχολείται με καταστάσεις της καθημερινότητας ούτε με τα πραγματικά καθημερινά προβλήματα των ανθρώπων.
- Ασχολείται με την επιφανειακή πλευρά των εορτασμών και της διασκέδασης των διαφορετικών πολιτισμών. Εστιάζοντας στις γιορτές δίνεται η εντύπωση, μεταξύ άλλων, πως μόνο αυτό κάνουν οι «άλλοι» άνθρωποι (συνήθως οι έγχρωμοι).
- Η τουριστική προσέγγιση θεωρεί ότι οι «άλλοι» (πολιτισμοί) αποτελούν ένα μονολιθικό/συμπαγές σύνολο (κινέζοι, μαροκινοί κλπ.).
- Περιορίζεται σε σύντομες επιφανειακές «επισκέψεις» στις άλλες κουλτούρες, μετά τις οποίες όλοι και όλα επιστρέφουν στην «κανονική» τάξη της καθημερινότητας.
- Σ' αυτή την προσέγγιση, συχνά δεν λαμβάνονται υπόψη οι απόψεις της πολιτισμικής ομάδας που αναπαρίσταται και αγνοούνται οι ατομικές διαφορές (ακριβώς το αντίθετο της υποκειμενικότητας και της αντίληψης του πολιτισμού ως δυναμικής διαδικασίας)
- Έτσι, η ποικιλομορφία στο εσωτερικό των ομάδων (των λίγων και ορισμένων που συνήθως γνωρίζουν τα παιδιά) εξαφανίζεται.

- Τέλος δεν αμφισβητούνται οι σχέσεις ισχύος μεταξύ της κυρίαρχης ομάδας (που ακολουθεί τον 'σωστό' τρόπο συμπεριφοράς) και των άλλων ομάδων.

Προβλήματα της πολυπολιτισμικής προσέγγισης

- Συχνά τα παιδιά μαθαίνουν πολλά για τις διάφορες χώρες (επικέντρωση σε πληροφορίες) παρά για τους ανθρώπους και τις σχέσεις τους με τους υπόλοιπους.
- Οι διάφοροι πολιτισμοί «ευτελίζονται» όταν παρουσιάζονται αποκλειστικά συνδεδεμένοι με γιορτές ή φαγητό (που είναι και οι μόνες δραστηριότητες στις οποίες συμμετέχουν και οι γονείς)
- Ευνοείται η δημιουργία στερεοτύπων, όταν οι «εικόνες» των άλλων παιδιών είναι αυτές που απεικονίζουν τον τρόπο με τον οποίο ζούσαν στα χωριά τους ή π.χ τον παραδοσιακό τόπο ένδυσης που δεν έχει σχέση με το πώς ζουν οι άνθρωποι αυτοί τώρα.
- Οι εκπαιδευτικοί μπορεί να υποθέτουν ότι η πολυπολιτισμική παιδαγωγική χρειάζεται μόνο όταν υπάρχει ποικιλομορφία μέσα στην τάξη. Τα ομοιογενή παιδιά (λευκά π.χ.) έχουν μεγαλύτερη ανάγκη να μάθουν για τις διαφορές που ισχύουν στην ευρύτερη κοινωνία.

ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ «ΔΙΑΦΟΡΕΣ»²

- Στο πλαίσιο του λόγου περί πολυπολιτισμικότητας και διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, επικράτησε λανθασμένα η άποψη ότι οι «διαφορές» με τους μετανάστες είναι κυρίως **διαφορές μεταξύ των εθνικών (μας) πολιτισμών**.
- Ότι κάθε ομάδα μεταναστών κουβαλάει και συντηρεί **ΑΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ τις πολιτισμικές της παραδόσεις στη χώρα υποδοχής**.
- Αν δούμε τον **πολιτισμό σαν μια δυναμική έννοια**, καταλαβαίνουμε (και γνωρίζουμε) ότι οι μετανάστες δημιουργούν στη χώρα υποδοχής έναν ιδιαίτερο πολιτισμό (**ενδιάμεσο μεταναστευτικό πολιτισμό**)
- Η αναφορά στον πολιτισμό των μεταναστών **δεν** υπονοεί την ύπαρξη ενός ΚΟΙΝΟΥ-ΕΝΙΑΙΟΥ-ΣΥΜΠΛΑΓΟΥΣ πολιτισμού (εντός της ίδιας εθνοτικής ομάδας).

Ο πολιτισμός αυτός (των μεταναστών) διαφοροποιείται ανάλογα με:

- α) τις **κοινωνικές τους θέσεις**,
- β) τις **στρατηγικές** (ομοιομορφοποίηση-διαφοροποίηση) και
- γ) τους **προσανατολισμούς** (μονιμότητα, επιστροφή, μετακίνηση αλλού) **κοινωνικής ένταξης** που ακολουθούν τα άτομα.

Ανάλογα με τις παραπάνω επιλογές τους αναπτύσσονται και «διαφορές» μεταξύ τους.

² Γκόβαρης Χ., 2007, Διαπολιτισμική Παιδαγωγική, *Ετερότητα στη σχολική τάξη και Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας και των Μαθηματικών: η περίπτωση των Τσιγγανοπαίδων*, Επιμορφωτικός Οδηγός, ΥΠΕΠΘ-Παν/μιο Θεσσαλίας.

Συνεπακόλουθα:

- Η γνώση της χώρας προέλευσης ενός παιδιού δεν σημαίνει ότι γνωρίζουμε και τον πολιτισμό του (έστω και αν γνωρίζουμε πολλά για έναν εκάστοτε πολιτισμό).
- Οι πολιτισμικές ιδιαιτερότητες που «φέρνει» μαζί του στο σχολείο έχουν ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗ αξία, τόσο για την ατομική του, όσο και για τη συλλογική του ταυτότητα.
- Τα παιδιά μεταναστών μεγαλώνουν στο πλαίσιο ενός ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ και όχι ενός αφηρημένου εθνικού πολιτισμού.

Αυτός ο οικογενειακός πολιτισμός εκφράζει, μεταξύ άλλων:

- τη **μεταναστευτική ιστορία της οικογένειας** (π.χ. ομογενείς ‘παλνοστούντες’, με χαρτιά ή χωρίς, από γειτονικές χώρες ή όχι, χωρισμός οικογένειας ή όχι, πρόσφυγες κλπ)
- τους **στόχους παραμονής / τις δυνατότητες και τους περιορισμούς των νέων συνθηκών ζωής** (οικονομική, κοινωνική κατάσταση, δεξιότητες, επαγγελματική κατάσταση γονιών, γλώσσα, διοικητική νομιμότητα, ύπαρξη κοινωνικών δικτύων στη χώρα υποδοχής και σε άλλες χώρες, επιστροφή στη χώρα προέλευσης, μετακίνηση σε άλλη χώρα κλπ.)
- τις συλλογικές **εμπειρίες με τα μέλη της πλειονότητας** στην καθημερινή ζωή (φιλικές, εχθρικές, αδιάφορες κλπ.)

Ο ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΠΡΟΣΛΑΜΒΑΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΝΟΗΜΑΤΟΔΟΤΕΙΤΑΙ ΩΣ ΤΡΟΠΟΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΩΣ ΜΕΣΟ ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΤΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ.

- Αυτό που έχει νόημα για την παιδαγωγική πράξη είναι η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ – ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ- ΑΝΑΔΕΙΞΗ του υποκειμενικού νοήματος όλων εκείνων των στοιχείων που συνθέτουν τον οικογενειακό πολιτισμό.
- Δηλαδή: **κατανόηση του συνόλου των σχέσεών τους με τη θρησκεία τους** (σε μετάβαση, διατήρηση, εγκατάλειψη?), **με τη γλώσσα –γλώσσες τους** (διατήρηση, διγλωσσία, μονογλωσσία, σύγχυση, ντροπή, δυσκολία επικοινωνίας, περηφάνια?)
- Όλες αυτές οι σχέσεις διαμεσολαβούνται μέσα από καθημερινές ατομικές ή συλλογικές εμπειρίες **ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ή ΑΠΑΞΙΩΣΗΣ του πολιτισμικού τους κεφαλαίου.**
- Έτσι, οι πολιτισμικές διαφορές, δεν εκφράζον ΜΟΝΟ ΤΙΣ ΣΥΝΗΘΕΙΕΣ και τα ΕΘΙΜΑ των ‘ΞΕΝΩΝ’ παιδιών, αλλά και **τη σημασία που αποδίδουν τα ίδια σε αυτά τα στοιχεία, στο πλαίσιο της επικοινωνίας τους με τα μέλη της κυρίαρχης ομάδας.**

Ερωτήματα που προκύπτουν:

Πώς θα μιλήσουμε για ‘άλλους’ πολιτισμούς στην τάξη όταν ξέρουμε ότι οι φορείς τους στιγματίζονται;

- Πέρα από όλα τα προηγούμενα, μήπως οι πληροφορίες για τους πολιτισμούς των ‘ξένων’ παιδιών χρησιμοποιηθούν εις βάρος τους σε περιπτώσεις σύγκρουσης με ντόπια παιδιά;
- Μήπως πρέπει να μιλήσουμε περισσότερο για βιώματα μη αποδοχής, παρά για αφηρημένες πολιτισμικές διαφορές;

ΤΙ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ:

- Να αναζητούμε το πώς βιώνουν και τι νόημα προσδίδουν τα παιδιά στα πολιτισμικά τους σύμβολα.
- Να διερευνήσουμε το πώς, η επικοινωνία μας μαζί τους, επηρεάζει τη σχέση τους με τον πολιτισμό τους.
- Τα παιδιά διαμορφώνουν μια νέα σχέση με το πολιτισμικό/γλωσσικό τους κεφάλαιο, ανάλογα με το πώς, όλα όσα φέρουν (δεξιότητες, γνώσεις, συνήθειες, γλώσσες και σχέσεις γλωσσών) θα αντιμετωπιστούν στο σχολικό (αρχικά) περιβάλλον

Η θετική επιλογή και έκβαση, για την οποία είμαστε υπεύθυνοι, είναι να βιώσουν τον πολιτισμό τους:

- ως **ΙΣΟΤΙΜΗ ΔΙΑΦΟΡΑ**, μεταξύ άλλων διαφορών.
- ως ευκαιρία / προσόν / πλούτο επικοινωνίας / δυνατότητα να ανακαλύψουν κοινά σημεία με τα άλλα παιδιά.
- ως δυνατότητα να γίνει και ο δικός τους πολιτισμός στοιχείο της ομαδικής ταυτότητας στο χώρο του σχολείου.
- Να μην αντιμετωπίζουμε τις πολιτισμικές διαφορές ως **ΦΥΣΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ** με τρόπο που να εγκλωβίζουν τα παιδιά μεταναστών σε **ΠΕΡΙΟΡΙΣΤΙΚΕΣ ταυτότητες**.
- Να μην θεωρούμε τα παιδιά μεταναστών ως εκπροσώπους ή ειδικούς της εθνικής κουλτούρας τους (περιορίζει την κατανόηση των πραγματικών τους αναγκών μάθησης).
- Να κατανοήσουμε τον μαθητή αυτό ως εξελισσόμενο άτομο.

Πρακτικότερα:

- Σύνδεση πολιτισμικών δραστηριοτήτων με συγκεκριμένα παιδιά και τις οικογένειές τους (και όχι γενικευτικά με τη χώρα προέλευσης).

- Να θυμόμαστε ότι η κάθε οικογένεια βιώνει τον πολιτισμό της μ' έναν ιδιαίτερο προσωπικό τρόπο (που εκτείνεται από την πλήρη ένταξη στην παραδοσιακή κουλτούρα ως τη χαλαρή σύνδεση με αυτήν ή και τη συνειδητή διαφοροποίηση απ αυτήν).
- Π.χ. μπορεί να είναι κανείς Έλληνας έστω κι αν δεν μιλά ελληνικά, ή Εβραίος έστω κι αν γιορτάζει τα Χριστούγεννα κι όχι το Χανουκά. Οι άνθρωποι μπορεί να είναι πολιτισμικά και θρησκευτικά Εβραίοι, Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι κλπ. ή μπορεί να είναι μόνο πολιτισμικά.
- Να μην αντιμετωπίζουμε στερεότυπα τον τρόπο ζωής μιας οικογένειας κάνοντάς τους εκπρόσωπο μιας ολόκληρης ομάδας (ή 'ειδικό').
- Σύνδεση των πολιτισμικών δραστηριοτήτων με την καθημερινότητα (τη γλώσσα, τις οικογενειακές ιστορίες, τις καθημερινές συνήθειες, τα έθιμα κλπ. Οι γιορτές είναι μόνο μία ιδιαίτερη πλευρά τους)

Παρά την κριτική για τις γιορτές, αυτές δεν είναι ακατάλληλες για το νηπιαγωγείο. Μπορεί να παίζουν σημαντικό ρόλο αρκεί να βασίζονται σε μια καθημερινή πρακτική σεβασμού της διαφορετικότητας και της υποκειμενικότητας

- Η πολιτισμική διαφορετικότητα να διαποτίζει όλες τις καθημερινές δραστηριότητες στο νηπιαγωγείο, όχι αποσπασματικά και «ειδικά».
- και να συνδέεται με τα ενδιαφέροντα των παιδιών (όπως είναι οι συνθήκες διαβίωσης /πού, πώς μένουμε, περνάμε, η οικογενειακή δομή/πόσοι στην οικογένεια, ποιος αποφασίζει, η καθημερινή διατροφή).
- Να εξετάζουμε την ποικιλομορφία αναγνωρίζοντας ότι ο καθένας έχει τη δική του πολιτισμική ταυτότητα, όχι μόνο οι «διαφορετικοί» από την κυρίαρχη κουλτούρα.
- Όταν μιλάμε για πολιτισμικά ήθη και έθιμα, να αποφεύγουμε το α' πληθυντικό που υπονοεί μια ομοιομορφία. Καλύτερα να λέμε «Εγώ συνήθως το κάνω έτσι, εσύ;»
- Να αναζητούμε τις ομοιότητες μεταξύ ανθρώπων που προέρχονται από διαφορετικές ομάδες (όχι μόνο εστίαση στις διαφορές), π.χ. όλοι πιστεύουμε ότι η ευγένεια/ ο σεβασμός είναι σημαντικά χαρακτηριστικά αλλά τα εκφράζουμε με διαφορετικό τρόπο.
- Να εξερευνούμε τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων μέσα από τις ομοιότητες:

Όλοι γελάμε, τρώμε, κλαίμε, παίζουμε επειδή όλοι είμαστε άνθρωποι και οι άνθρωποι κάνουν όλες αυτές τις δραστηριότητες με διαφορετικούς τρόπους. Κανένας τρόπος δεν είναι ανώτερος από κάποιον άλλο. Όλοι οι τρόποι ικανοποιούν τις ίδιες ανθρώπινες ανάγκες.

- Και πάντα ξεκινάμε από την ποικιλομορφία που υπάρχει στην ίδια την ομάδα, και μετά πάμε στις εξωτερικές.

ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ

*Σε αυτό το κεφάλαιο αναπτύσσεται το θεωρητικό πλαίσιο. Για τις παιδαγωγικές-διδασκτικές εφαρμογές και την αντιμετώπιση συμπεριφορών διάκρισης στο νηπιαγωγείο μελετήστε τα κεφάλαια 4 και 8 από το βιβλίο της Derman Sparks L.: **Καταπολεμώντας τις προκαταλήψεις. Παιδαγωγικά εργαλεία.***

Ο πολυδιάστατος χαρακτήρας του φαινομένου συνδέεται με τη δυσκολία διατύπωσης ενός σαφούς και ενιαίου ορισμού του.

α) Η γενικευμένη χρήση της λέξης *ρατσισμός* για να δηλωθεί κάθε τύπου διάκριση και κοινωνική αδικία, δυσχεραίνει τον προσδιορισμό της έννοιας.

β) Συχνά υποτιμά τη σοβαρότητα του ως κοινωνικό φαινόμενο [εφόσον το καθιστά πανανθρώπινο, και μάλλον αναπόφευκτο γνώρισμα.]

Προσπάθειες προσδιορισμού

Ένα σύνηθες εγχείρημα προσδιορισμού του ρατσισμού βασίζεται και υπογραμμίζει δύο συνιστώσες:

α) τη **βιολογικοποίηση των διαφορών** με σκοπό να φυσικοποιείται η κατωτερότητα που αποδίδεται σε συγκεκριμένες ανθρώπινες ομάδες και

β) **την απόρριψη της διαφοράς** με τη μέθοδο του αποκλεισμού.

Μια συγκεκριμένη νοητική σύλληψη

Ο ρατσισμός συνδέεται καταρχάς με μια συγκεκριμένη νοητική σύλληψη της ανθρώπινης ποικιλομορφίας που μπορεί να είναι είτε βιολογικού είτε πολιτισμικού τύπου.

ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΥ τύπου: αναφέρεται στο αίμα, στη φυλή και στην κληρονομικότητα, (παραπέμπει στον κλασικό/βιολογικό ρατσισμό).

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΥ τύπου: συνδέεται με τον πολιτισμό, την κουλτούρα, την εθνότητα (παραπέμπει στον πολιτισμικό ρατσισμό ή νεορατσισμό).

Όταν η μία (βιολογική) ή άλλη (πολιτισμική) σύλληψη «...τίθεται στην υπηρεσία πολιτικών ή κοινωνικών συμφερόντων με σκοπό τη νομιμοποίηση κάποιας μορφής αποκλεισμού (όπως ο διαχωρισμός, οι διακρίσεις, η απέλαση, η εξόντωση) ή εκμετάλλευσης (σκλαβιά, αποικιοκρατία)...», τότε προκύπτει ο ρατσισμός.

(Taguieff P.A., 2004, “Racisme”, *Dictionnaire de l’Altérité et des relations Interculturelles*, p. 290-299).

Επομένως, ο ρατσισμός είναι που κατασκευάζει ανθρώπους ‘ανεπιθύμητους’, ‘ανεκπολίτιστους’, ‘αναφομοιώτους’, ‘περισσευόμενους’, γενικά, *αποανθρωποποιημένους* ανθρώπους, και όχι αντιστρόφως.

Η ρατσιστική σκέψη

- Τέλη 18^{ου} αι. αναπτύχθηκε η επιστήμη της φυσικής ανθρωπολογίας που προσπαθούσε να προσδιορίσει την εξέλιξη του ανθρώπινου είδους και να το ομαδοποιήσει με βάση ορισμένα βιολογικά χαρακτηριστικά (χρώμα και αποχρώσεις του δέρματος, των μαλλιών, σωματότυποι, μορφολογικά χαρακτηριστικά).
- Μέσα 19^{ου} αι. η σοβαρή αυτή επιστημονική προσπάθεια παραφθάρηκε αρχικά από το έργο του Γάλλου βιολόγου de Gobineau , ο οποίος σκεπτόμενος ιδεολογικά πρότεινε το μύθο της «Άριας Φυλής-Ράτσας». (Άρια στη σανσκριτική σημαίνει Ευγενής)
- Ο Gobineau εγκαινίασε ένα ρεύμα ιδεών που είναι γνωστό ως «κοινωνικός δαρβινισμός»:
- η εξέλιξη μέσω του ανταγωνισμού ανάμεσα στα διάφορα είδη, που για τον Δαρβίνο είχε καθαρά βιολογικό χαρακτήρα, στο έργο του Gobineau μετετρέπη σε ανταγωνισμό εντός ενός είδους, του ανθρώπου.
- Υποτίθεται ότι η καλύτερη και καθαρότερη ανθρώπινη ράτσα θα επικρατήσει όλων των άλλων.

Ο Κόμης ντε Γκομπινό (1816-1882) που θεωρείται ο πατέρας του ρατσισμού, διαχώριζε τρεις φυλές, την λευκή, τη μαύρη και την κίτρινη.

Υποστήριξε ότι η λευκή φυλή διαθέτει ανώτερη νοημοσύνη, ηθική και βούληση. Αυτές μάλιστα οι ιδιαίτερες ικανότητες που μεταβιβάζονται κληρονομικά συνιστούν, κατά τη γνώμη του, το υπόβαθρο της επιρροής του Δυτικού τρόπου σκέψης και δράσης στον υπόλοιπο κόσμο.

Αντίθετα, η μαύρη φυλή χαρακτηρίζεται από περιορισμένες ικανότητες, από ζώωδη φύση, έλλειψη ηθικής και συναισθηματική αστάθεια

(Giddens, 2002: 310)

- ✓ Προοδευτικά, απόψεις και ιδέες που αναπτύχθηκαν σχετικά με την ανωτερότητα της λευκής φυλής, ανωτερότητα η οποία υποτίθεται πως οφείλεται σε φυσικά αίτια, παρουσιάστηκαν ως επιστημονικές θεωρίες και συνέβαλαν στην προοδευτική ανάπτυξη του (κλασικού) ρατσισμού.

Στην Ευρώπη λοιπόν του 18^{ου} και κυρίως του 19^{ου} αιώνα, έχει τις ρίζες της η έννοια της φυλής, ως ένα σύνολο κληρονομημένων φυσικών χαρακτηριστικών.

Οι άξονες της φυλετικής κατηγοριοποίησης

1) η εμφάνιση

2) η κληρονομικότητα.

Σύμφωνα με αυτή την κατηγοριοποίηση, οι βιολογικές διαφορές μεταξύ των ανθρώπων είναι ορατές και γίνονται κατανοητές ως αμετάβλητα χαρακτηριστικά που κληρονομούνται.

Το πέρασμα από την επιστημονική-βιολογική σημασία στη μυθική σημασία της «ράτσας» γίνεται με την οικοδόμηση του ρατσισμού ως τρόπου σκέψης.

Είναι, δηλαδή, ο ρατσισμός που ορίζει και επινοεί τη «ράτσα» και όχι το αντίστροφο.

- Η σύγχρονη επιστήμη απορρίπτει κατηγορηματικά την υπόθεση της ιεράρχησης των φυλών και αμφισβητεί σοβαρά και την ύπαρξή τους ως διακριτές βιολογικές ενότητες οι οποίες είναι προκαθορισμένες γενετικά.
- Οι σωματικές διαφορές μεταξύ των ανθρώπων είναι υπαρκτές και ποικίλες, όμως το φάσμα τους είναι τόσο ευρύ που δεν είναι δυνατόν να ταξινομηθούν όλες οι φαινοτυπικές (βιολογικές) παραλλαγές σε συγκεκριμένες φυλετικές κατηγορίες.
- Οι πρόοδοι της βιολογίας και ειδικά η μελέτη του DNA, του πυρήνα του κυττάρου, απέδειξαν ότι οι γενετικές διαφορές μεταξύ των ανθρώπων είναι πολύ περισσότερες απ' όσες νομίζαμε παλαιότερα. Αυτές οι διαφορές μάλιστα, «μπορεί να είναι πολύ μεγαλύτερες μεταξύ ατόμων της ίδιας φυλής ή εθνότητας παρά μεταξύ του μέσου όρου της γενετικής συγκρότησης δύο διαφορετικών πληθυσμών».
- Πάμπολλες είναι οι περιπτώσεις εξαιρέσεων στις διάφορες φυλετικές κατηγοριοποιήσεις που έχουν επιχειρηθεί, με αποτέλεσμα την αποδοχή του γεγονότος ότι δεν υπάρχουν σαφείς «φυλές».
- Εάν αμφισβητούμε τη δυνατότητα σαφούς διάκρισης των φυλών, δεν μπορούμε σε καμία περίπτωση να συζητούμε πλέον την υπόθεση της ιεράρχησής τους σε ανώτερες και κατώτερες.

- Αυτού του είδους ο διαχωρισμός αγνοεί πλήρως τον σημαντικότερο ρόλο του περιβάλλοντος, φυσικού και κοινωνικού, στη διαμόρφωση και εξέλιξη των ανθρωπίνων ικανοτήτων, στάσεων, συμπεριφορών και επιδόσεων.
- Αντίθετα, εισάγει μια στατική αντίληψη της ανθρώπινης δράσης και των δυνατοτήτων της ενώ παράλληλα δικαιολογεί τις σχέσεις εκμετάλλευσης και τις κοινωνικές ανισότητες.

Πολιτισμικός ρατσισμός (νεορατσισμός)

- Σήμερα η έννοια της ράτσας/φυλής έχει περιθωριοποιηθεί, μια και αποδείχθηκε το αντιεπιστημονικό της υπόβαθρο.
- Στο πλαίσιο των σύγχρονων πολυπολιτισμικών κοινωνιών ο ρατσισμός εκφράζεται με διαφορετικό τρόπο: αντί να διατυμπανίζει την ανωτερότητα της φυλής και την απόρριψη των άλλων, ο ρατσισμός εκφράζεται κυρίως με την απόλυτη αποδοχή των πολιτισμικών διαφορών.
- Η ανισότητα του ανώτερου και του κατώτερου αντικαθίσταται από την απόλυτη διάκριση ανάμεσα σε ανόμοιους και αναφομοιώτους, υποτίθεται, πολιτισμούς.
- Πυρήνας του ρατσισμού πλέον είναι η φοβία της διαπολιτισμικής επικοινωνίας.
- Εξαιτίας της μετατόπισης από τη «φυλή» στην «κουλτούρα» γίνεται λόγος πλέον για «νεο-ρατσισμό» ή πολιτισμικό ρατσισμό.

Ρατσισμός, ξενοφοβία, εθνοκεντρισμός

Συχνά οι όροι ρατσισμός, ξενοφοβία και εθνοκεντρισμός χρησιμοποιούνται ως συνώνυμοι. Ωστόσο, μολονότι οι έννοιες αυτές συνδέονται και μπορεί να συγγενεύουν, δεν είναι ταυτόσημες.

Ξενοφοβία

Ο φόβος, το μίσος και η δυσφορία απέναντι στους ξένους και, ευρύτερα, σε οτιδήποτε είναι ξένο, άλλο, διαφορετικό

ή, ειδικότερα,

οτιδήποτε είναι πολιτισμικά προκατασκευασμένο, σε ένα ορισμένο κοινωνικο-ιστορικό πλαίσιο και εγγράφεται σε ένα 'μη-εγώ'.

(Taguieff P.A., 2004)

Εθνοκεντρισμός

- ✓ Το κλείσιμο στο εαυτό, η αλαζονεία αναμεμιγμένη με άγνοια, η δυσανεξία απέναντι σε πολιτισμικά πρότυπα διαφορετικά από αυτά της ομάδας αναφοράς, ήτοι η περιφρόνηση προς οτιδήποτε δεν είναι ‘δικό μας’.
- ✓ Η κλασική εθνοκεντρική στάση συνίσταται στον προσδιορισμό του εαυτού ως εκπρόσωπου της ανθρωπότητας αποκλείοντας όλους τους άλλους, στην ανάδειξη του ‘Εμείς’ (εγώ και οι όμοιοί μου, οι κοντινοί μου κλπ) ως του ίδιου του Ανθρώπου, σε αντιπαραβολή με τους ‘μη Εμείς’. Πρόκειται για ένα οικουμενικό ανθρωπολογικό φαινόμενο.
- ✓ Αν ορίσουμε την φυλετική προκατάληψη με τον πιο ευρύ τρόπο, δηλαδή ως την δήλωση ή την πεποίθηση ότι «οι άλλοι λαοί είναι υποδεέστεροι από εμάς επειδή είναι διαφορετικοί από εμάς», τότε μπορούμε να υποστηρίξουμε πως αυτή η προκατάληψη συνιστά μια συνιστώσα της εθνοκεντρικής στάσης, ή μια παρεκτροπή της.
- ✓ Ωστόσο, μια τέτοια προκατάληψη δεν είναι ολόκληρος ο ρατσισμός, σε καμία περίπτωση δεν εξαντλεί το περιεχόμενό του.
- ✓ Γιατί ο ρατσισμός δεν είναι μόνο άποψη, είναι επίσης συμπεριφορά, πρακτικές, θεσμικά σχήματα-πρότυπα και, οπωσδήποτε, ιδεολογία και αντίληψη του κόσμου.

Θα μπορούσαμε, σε μία πρώτη φάση, να κατανοήσουμε τον ρατσισμό ως εκείνο **το σύνολο αντιλήψεων, στάσεων, συμπεριφορών, αλλά και θεσμοθετημένων μέτρων που θέτει άτομα σε κατάσταση υποτέλειας, εξαιτίας της ένταξής τους σε κάποια διακριτή ανθρώπινη ομάδα, η οποία θεωρείται διαφορετική ή και κατώτερη.**

Τσιάκαλος, 2011, *Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης*, σελ. 75.

ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ

- Αναπαραστάσεις που στηρίζονται σε απλουστευτικές γνωστικές διαδικασίες
- Οικονομικός (από άποψη χρόνου) τρόπος αντίληψης της πραγματικότητας
- Κατηγοριοποίηση και Απλούστευση ενός σύνθετου κοινωνικού κόσμου
- Σύνολα πεποιθήσεων που αφορούν τα χαρακτηριστικά μιας ομάδας ανθρώπων.

- Ανακριβείς, απλουστευμένες και αυθαίρετες *γενικεύσεις* σχετικά με μια κοινωνική ομάδα που επιτρέπει στους άλλους να «κατηγοριοποιούν» τα μέλη της ομάδας αυτής και να τους συμπεριφέρονται ανάλογα με τις γενικεύσεις αυτές.
- Γενικευμένη εικόνα ενός ατόμου ή μιας ομάδας, που δεν αναγνωρίζει τις ατομικές διαφορές

Τα πιο συνήθη στερεότυπα δημιουργούνται βάσει κατηγοριοποιήσεων που εστιάζουν: στο φύλο, στη φυλή, στην εθνικότητα/προέλευση, στη θρησκεία, στον σεξουαλικό προσανατολισμό, στην ηλικία, στην εργασία, στο σωματικό βάρος/εμφάνιση κ.ά

Χαρακτηριστικά των στερεοτύπων

- Γενίκευση
αποδίδονται σε όλα τα μέλη μιας ομάδας κοινά χαρακτηριστικά, αδιαφορώντας για τα ατομικά χαρακτηριστικά, για τις υπαρκτές διαφορές και για τις εξαιρέσεις. Έτσι, έχουμε τα γνωστά γενικευτικά παραδείγματα σύμφωνα με τα οποία οι Έλληνες είναι φιλόξενοι και αυθόρμητοι, οι Εβραίοι είναι φιλάργυροι, οι Αφρικανοί είναι νωθροί, οι Τσιγγάνοι είναι κλέφτες, οι Γερμανοί είναι συστηματικοί, οι Αλβανοί είναι πονηροί και ούτω καθ' εξής.
- Απλούστευση-απλοποίηση
Οι εικόνα του κόσμου έτσι όπως παρουσιάζεται από τα στερεότυπα είναι φτωχή, και συχνά παραποιεί την πραγματικότητα. Η στερεοτυπική σκέψη εκφράζεται με λέξεις, κυρίως με επίθετα που προκύπτουν συνειρμικά και που αναφέρονται σε συγκεκριμένα και περιορισμένα θέματα όπως
  - φυλές (λευκοί/μαύροι κλπ.)
  - λαοί (Αμερικάνοι/Φιλιπινέζοι κλπ)
  - κοινωνικές τάξεις/επαγγέλματα (στρατιωτικοί κλπ.)
  - συμβολικά πρόσωπα (Πλάτωνας, Λένιν κλπ.)
- Ισχύς
Ο βαθμός υιοθέτησης ενός στερεοτύπου μπορεί να ποικίλει από την επιφανειακή λεκτική αποδοχή του, έως τη βαθιά αποδοχή του, που το εντάσσει στο αξιακό και συμπεριφορικό σύστημα του ατόμου.
Για παράδειγμα, μπορεί σε μια συζήτηση να υποστηρίξω ότι οι Ρομά είναι βρόμικοι, κακοποιοί και βλάπτουν την εικόνα της πόλης μου παραμένοντας σ' αυτή την λεκτική αποδοχή του στερεοτύπου. Μπορεί όμως, όταν η ισχύς του στερεοτύπου είναι μεγάλη, να επηρεάσει καθοριστικά τη συμπεριφορά μου και να με οδηγήσει σε δράσεις εκδίωξης της συγκεκριμένης ομάδας.
- Συναισθηματικός τόνος

Το στερεότυπο δεν είναι ποτέ «ουδέτερο», ούτε εντελώς περιγραφικό. Ο χαρακτήρας του είναι λιγότερο ή περισσότερο ευνοϊκός ή δυσμενής και συνδέεται με το σύστημα αναφοράς του ατόμου.

■ Αφομοίωση

Αυτό το χαρακτηριστικό προκύπτει από τα προηγούμενα, εφόσον ένα γενικευτικό και απλουστευτικό στερεότυπο αφομοιώνεται πολύ πιο εύκολα και σύντομα.³

Έτσι, μπορούμε γρήγορα και εύκολα να περιγράψουμε ολόκληρες ομάδες και λαούς και γενικά να δίνουμε όνομα σε σύνθετες καταστάσεις αφού προηγουμένως έχουμε γενικεύσει και απλοποιήσει ορισμένα χαρακτηριστικά τους.

Λόγοι διαμόρφωσης στερεοτύπων

- Η περιορισμένη ικανότητα του ανθρώπινου γνωστικού συστήματος να επεξεργαστεί εξατομικευμένες πληροφορίες (Fiske &Neuberg 1990, Hamilton 1981)
- Κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας εντός συγκεκριμένου πλαισίου (μέσω της επιλεκτικής χρήσης πληροφοριών) (McGarty 1999)
- Κίνητρα αυτοβελτίωσης: αυξάνεται το αίσθημα αυτοεκτίμησης διαφοροποιώντας εν μέρει την ομάδα μας από άλλες ομάδες βάσει κατηγοριών που κατά τη σύγκρισή τους μας ευνοούν (Tajfel 1981, Tajfel & Turner 1979)
- Δικαιολόγηση των υφιστάμενων κοινωνικών σχέσεων (Leyens, Yzerbyt & Schandron 1994, Tajfel 1981)
Όταν π.χ. υιοθετούμε την αντίληψη ότι τα άτομα με αναπηρία είναι κοινωνικά άχρηστα ή ότι οι μετανάστες είναι παράσιτα, δικαιολογούμε την απουσία πρόνοιας & ισότιμης αντιμετώπισης αυτών των ομάδων.
- Μείωση της αβεβαιότητας, μέσω της επιλογής συμπεριφορών που βασίζονται στην ύπαρξη ομοφωνίας εντός της εσω-ομάδας (Smith, Harris Bond, 2005: 311) .
Το να υιοθετεί κανείς στάσεις και συμπεριφορές τις οποίες μοιράζονται τα περισσότερα μέλη της ομάδας του (εσω-ομάδα) τον κάνει να αισθάνεται μεγαλύτερη βεβαιότητα για την ορθότητα των απόψεών του.

Τα στερεότυπα είναι αντιλήψεις που παγιώνονται και αναπαράγονται πολύ εύκολα. Συχνά μετατρέπονται σε προκαταλήψεις, δηλαδή σε αρνητικές στάσεις ή και συμπεριφορές απέναντι σε άτομα και ομάδες για τις οποίες δεν έχουμε άμεση γνώση ή εμπειρία.

---

³ Σχετικά με τα χαρακτηριστικά των στερεοτύπων βλ. Maisonneuve J., 2001: 224-225 και Γκίνου Ε., 2002 : 98-111.

Τα στερεότυπα εμποδίζουν τη θετική προσέγγιση των άλλων, την αλληλεπίδραση, την αποδοχή.

Επηρεάζουν τον τρόπο σκέψης και δράσης ανηλίκων και ενηλίκων.

Οι στερεοτυπικές αντιλήψεις δεν αφήνουν χώρο στην ατομικότητα εφόσον αφορούν γενικευμένα ομαδικά χαρακτηριστικά.

Όσοι δεν 'χωράνε' στο στερεότυπο αντιμετωπίζονται συχνά ως ιδιαίτεροι ή/και κατώτεροι (π.χ. τα αγόρια που αγαπούν τις κούκλες).

Όταν τα παιδιά είναι δέκτες αρνητικών στερεοτυπικών αντιλήψεων (για το σώμα, την προέλευση, τη γλώσσα κλπ) αναπτύσσουν χαμηλή προσωπική και πολιτισμική αυτοεκτίμηση.

Τα αντικείμενα γενικά που μας περιβάλλουν και που χρησιμοποιούμε, εμείς και τα μικρά παιδιά, αντανακλούν και προβάλλουν συχνά στερεότυπα (βιβλία, παιχνίδια, κινούμενα σχέδια στην τηλεόραση, διακοσμητικά αντικείμενα, γλωσσικές εκφράσεις κλπ.)

Τα παιδικά παραμύθια βρίθουν έμφυλων στερεοτύπων (αγόρια δραστήρια / κορίτσια παθητικά. Άνδρες έξυπνοι και πολυάσχολοι/ γυναίκες αποκλειστικά σύζυγοι και μητέρες, χωρίς ιδιαίτερα πνευματικά και διανοητικά χαρίσματα. Τα βασικά γυναικεία χαρακτηριστικά που τονίζονται είναι πρωτίστως η ομορφιά και ακολουθούν η υπομονή, η καλοσύνη, η αφέλεια και η έλλειψη πρωτοβουλιών. Μάλιστα στο τέλος των ιστοριών, η ανταμοιβή τους για αυτά τα χαρακτηριστικά είναι ο γάμος).

Πέρα από την επιρροή της οικογένειας, καθοριστικό ρόλο στη μετάδοση και αφομοίωση στερεοτύπων παίζουν τα ΜΜΕ (tv, κιν/φος κλπ) με τις επαναλαμβανόμενες εικόνες που κατακλύζουν τη ζωή των παιδιών. Μέσω αυτών, τα παιδιά μαθαίνουν «πώς είναι ο κόσμος».

- ✓ Κινούμενα σχέδια: κάποιοι άνθρωποι είναι διαβολικοί και κακοί.
- ✓ Διαφημίσεις: νέες γυναίκες αντικείμενα ομορφιάς, οι μεγαλύτερες νοικοκυρές.
- ✓ Ειδήσεις: οι μειονότητες παρουσιάζονται μέσω αισθηματικών δραμάτων, εγκληματικής δράσης και βίας.
- ✓ Οι άλλες χώρες παρουσιάζονται ακραία και μονοδιάστατα: διαδηλώσεις/καταστροφές/εξαγριωμένα λήθη ≠ εξωτικά μέρη, λαμπρές εκδηλώσεις. Η καθημερινή ζωή απουσιάζει.

Γλωσσικές εκφράσεις στις οποίες αντανακλώνται στερεότυπα: *καπνίζει σας αράπη/ τον αράπη όσο κι αν πλένεις το σαπούνι σου χαλάς* (φυλετική υποτίμηση), *γέλασε και η κουτσή Μαρία/ δεν σε είπαμε και καμπούρη* (αποκλεισμός ατόμων με ειδικά σωματικά χαρακτηριστικά), *σαν γύφτος είσαι* (εθνοτική υπότιμηση) /

& στο νηπιαγωγείο το τραγούδι με τα 10 μικρά «αραπάκια» που εξαφανίζονται χωρίς να τα αναζητήσει κανείς.

Τα μικρά παιδιά μιμούνται τους ενήλικες και τα μεγαλύτερα παιδιά, και αν ακούσουν τέτοιες εκφράσεις θα τις αναπαραγάγουν ΕΚΤΟΣ ΑΝ ΜΑΘΟΥΝ ότι έτσι μπορεί να πληγώνουν ορισμένους ανθρώπους. Οι περισσότεροι ενήλικοι είναι τόσο συνηθισμένοι στα στερεότυπα που ούτε καν τα αναγνωρίζουν ως τέτοια.

Το έργο των παιδαγωγών είναι να εκπαιδεύσουν τον εαυτό τους ώστε να βρίσκονται σε εγρήγορση και έτσι να βοηθήσουν τα παιδιά να καλλιεργήσουν κριτική σκέψη ώστε να μπορούν να αντιστέκονται στις αρνητικές συνέπειες των στερεοτύπων.

(Βλ. στο προτεινόμενο σύγγραμμα δραστηριότητες και παιδαγωγικούς τρόπους αντιμετώπισης των στερεοτύπων)

ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗ

Ορισμός

Η υιοθέτηση υποτιμητικών και μειωτικών κοινωνικών στάσεων ή γνωστικών πεποιθήσεων, η έκφραση αρνητικού συναισθήματος ή η εκδήλωση εχθρικής ή μεροληπτικής συμπεριφοράς προς τα μέλη μιας ομάδας, επειδή ανήκουν στη συγκεκριμένη ομάδα. (Brown, 1995).

Τα ρατσιστικά σκεπτόμενα άτομα γνωρίζουν ότι υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στους πολιτισμούς και τις επιμέρους κοινωνικές ομάδες. **Τις διαφορές αυτές όμως τις απολυτοποιούν, τις θεωρούν αναλλοίωτες και αιώνιες.**

Με βάση την προκατειλημμένη σκέψη:

- Η οικεία ομάδα θεωρείται ανώτερη από όλες τις άλλες.
- Υπάρχει η πεποίθηση **ότι τα χαρακτηριστικά μιας ορισμένης ομάδας (και της οικείας) είναι ομοιογενή για όλα τα μέλη της.**
- Οι διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα μέλη της κάθε ομάδας-φυλής δεν αναγνωρίζονται.

Προκαταλήψεις διαμορφώνουμε όλοι από τα πρώτα στάδια της ανατροφής μας, εφόσον δεν μπορούμε να σχηματίσουμε ταυτότητα χωρίς τη διάκριση «εμείς-αυτού». Αυτό συνέβαινε ανέκαθεν.

Εκείνο όμως που δεν είναι αναπόφευκτο είναι η δια παντός εμμονή και καθήλωση κάποιου στις κληρονομημένες από το κοινωνικό του περιβάλλον προκαταλήψεις.

- Πρόωρες κρίσεις + Προ-προκαταλήψεις = Προκαταλήψεις;

«Οι πρόωρες κρίσεις γίνονται προκαταλήψεις μόνο όταν, εκτιθέμενες σε νέα γνώση, παραμένουν μη αναστρέψιμες»

(Allport, 1954: 9).

Με αυτό το δεδομένο, αναδεικνύεται ο σημαντικός ρόλος της εκπαίδευσης μέσω της οποίας οι προ-προκαταλήψεις των νηπίων μπορεί να ενισχυθούν και να μετατραπούν σε προκαταλήψεις ή, αντίθετα, με την παροχή κατάλληλης γνώσης και εμπειρίας να αποσταθεροποιηθούν. Προς τη δεύτερη κατεύθυνση κινείται η Παιδαγωγική κατά των Προκαταλήψεων που συνιστά το πλαίσιο του μαθήματος αυτού.

Ειδικότερα, για την παιδαγωγική αντιμετώπιση στερεοτύπων και προκαταλήψεων, μελετήστε τα κεφάλαια 8 του βιβλίου *Καταπολεμώντας τις προκαταλήψεις. Παιδαγωγικά εργαλεία*.

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΚΑΙ ΓΟΝΕΙΣ

Το κεφάλαιο αυτό είναι εκτός της φετινής εξεταστέας ύλης, θα σας πρότεινα ωστόσο να το διαβάσετε, σε συνδυασμό με το κεφ. 11 του βιβλίου *Καταπολεμώντας τις προκαταλήψεις. Παιδαγωγικά εργαλεία*, δεδομένου ότι η συνεργασία με τους γονείς είναι κρίσιμης σημασίας για τη δουλειά της/του νηπιαγωγού.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΙ ΚΑΙ ΓΟΝΕΙΣ ΜΑΖΙ ΣΤΟ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ⁴

Σε ένα πολυπολιτισμικό εκπαιδευτικό περιβάλλον ο παιδαγωγός έχει να αντιμετωπίσει παιδιά και γονείς διαφορετικών προελεύσεων .

Σε αυτή την περίπτωση το εκπαιδευτικό πρόγραμμα για να έχει αποτελέσματα πρέπει να είναι :

- αντίθετο με το αφομοιωτικό μοντέλο, καθώς
- η αναγνώριση και αποδοχή της κουλτούρας προέλευσης από το σχολείο είναι μοχλός ένταξης στην εκπαιδευτική πραγματικότητα και
- η προσαρμογή μπορεί να επιτευχθεί ταυτόχρονα με τη διατήρηση της ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας.
- Για την ομαλή ένταξη του παιδιού στο εκπαιδευτικό περιβάλλον αλλά και στην κοινωνία είναι απαραίτητη η συνεργασία παιδαγωγού και γονέα.
- Μέσω αυτής της συνεργασίας και αλληλεπίδρασης γίνεται δυνατή η δημιουργία ενός διαπολιτισμικού περιβάλλοντος.
- Ιδιαίτερα σημαντική η συνεργασία των γονιών στα προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης :
βοηθά και τους δύο να προσαρμόσουν τη συμπεριφορά τους στις ανάγκες που αντιστοιχούν στα αναπτυξιακά στάδια του παιδιού.
- ❖ Ο γονιός μεταφέρει πλήθος στοιχείων για τη ζωή του παιδιού στο σπίτι (και για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της οικογένειας), ενώ ο παιδαγωγός προσφέρει στοιχεία για την πορεία του παιδιού στο σχολείο.

- ❖ Οι δύο χώροι πρέπει να έχουν τη μικρότερη δυνατή απόκλιση και τη μεγαλύτερη δυνατή συνοχή. Δεν πρέπει να εκφράζονται αντιφατικές απαιτήσεις, ούτε διαφορετικές αρχές που μπερδεύουν και διαταράσσουν το παιδί.

---

⁴ **ΕΑΔΑΠ** (2004) *Μαζί. Παιδαγωγοί και γονείς στο διαπολιτισμικό σχολείο*, Αθήνα: Τυπωθήτω, Γ. Δαρδανός.

- ❖ Το παιδί πρέπει να κατανοεί το χώρο του νηπιαγωγείου, κάτι που απαιτεί τη συμβολή των γονιών (πρέπει κι αυτοί να καταλαβαίνουν τι συμβαίνει εκεί).

Ο παιδαγωγός πρέπει να έχει υπόψη του:

- ❖ ότι η δημιουργία πραγματικού διαπολιτισμικού περιβάλλοντος είναι δύσκολη υπόθεση καθώς πρέπει και ο ίδιος να συνειδητοποιήσει και ξεπεράσει στερεότυπα και προκαταλήψεις σχετικά με τη διαφορετικότητα και να διαχειριστεί την ποικιλομορφία της τάξης του (και των αντίστοιχων οικογενειών) σε βάση απόλυτης ισοτιμίας.
- ❖ Να αναζητά από τους γονείς στοιχεία για τα παιδιά και τα χαρακτηριστικά της οικογένειας :
  - Χρόνος παραμονής στην Ελλάδα,
  - πρόθεση εγκατάστασης,
  - συνήθειες οικογένειας ,
  - συμπεριφορά παιδιού στο σπίτι (ενδιαφέροντα, σχέσεις , δραστηριότητες)
  - γλώσσα που μιλιέται στο σπίτι,
  - βαθμός προσκόλλησης των γονιών στις παραδόσεις /συνήθειές τους και πρόθεση μετάδοσής τους στο παιδί, αν θέλουν κάποια στοιχεία να διατηρηθούν και στο σχολείο, πώς μπορεί να βοηθήσουν οι ίδιοι οι γονείς.

Η προετοιμασία της επικοινωνίας με τους γονείς

- ✓ Για να μειωθεί η αρχική απόσταση των γονιών από το νηπιαγωγείο, θα πρέπει αυτοί να γνωρίζουν τι προσφέρει αυτός ο χώρος στα παιδιά τους και τι αυτά θα μάθουν/μπορούν να κάνουν.
- ✓ Οι πρώτες επαφές διευκολύνονται όταν έχουν σημείο αναφοράς το παιδί και μάλιστα με συγκεκριμένο τρόπο.
- ✓ Είναι λοιπόν απαραίτητη η φάση της συστηματικής παρατήρησης των παιδιών.

Παρατηρούμε και καταγράφουμε τη συμπεριφορά και τις αντιδράσεις των παιδιών (κάθε παιδιού) :

- σε διάφορες παιδαγωγικές καταστάσεις (*συζήτηση, ατομικό/ομαδικό παιχνίδι, ελεύθερες/οργανωμένες δραστηριότητες*)
- σε διάφορες στιγμές της σχολικής καθημερινότητας (*έλευση, αναχώρηση, γεύματα, ύπνος*).

Τα μέσα παρατήρησης:

- ❖ **Καθημερινό ημερολόγιο** (*σύντομη περιγραφική καταγραφή των δραστηριοτήτων, των αντιδράσεων των παιδιών, των γεγονότων που αξιολογούνται ως σημαντικά*). Χρησιμεύει ως **αρχείο και οδηγός** για την οργάνωση ή προσαρμογή παιδαγωγικών προτάσεων.

- ❖ **Φάκελος παρατηρήσεων** : Είναι ατομικός και περιέχει στοιχεία και παρατηρήσεις που προέρχονται από τους ίδιους τους γονείς σχετικά με τις στάσεις, συμπεριφορά, προτιμήσεις, κλίσεις, δυσκολίες, προβλήματα, θέματα υγείας, διατροφής κλπ. του παιδιού. Ο φάκελος συμπληρώνεται κάθε τόσο και αποτελεί **βάση για τις συζητήσεις με τους γονείς**, χωρίς όμως να τους επιδίδεται.
- ❖ **Σχάρες παρατήρησης**: Βοηθούν στη συστηματική καταγραφή ορισμένων καταστάσεων και συμπεριφορών. Βοηθούν στην επικέντρωση σε συγκεκριμένα στοιχεία.

Παράδειγμα σχάρας παρατήρησης:

ΟΜΑΔΑ Ι

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ :
 ΟΝΟΜΑΤΑ ΠΑΙΔΙΩΝ : Ελένη, Κωνσταντίνος, Βανέσσα
 ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ : Εργαστήριο κοπτικής κολλητικής
 ΧΡΟΝΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ : 6 λεπτά
 ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΑΝΑ : 1 λεπτό

Εμφάνιση : X
 Μη εμφάνιση : ο

	ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	Ελένη	Κωνσταντίνος	Βανέσσα																
1	Κοιτάει από απόσταση	ο	ο	χ	ο	χ	χ													
2	Ασχολείται μόνο του																			
3	Μιλάει σ' άλλο παιδί																			
4	Προτείνει ιδέα																			
5	Μιμείται σύντροφο																			
6	Ανταλλάσσει υλικό																			
7	Διεκδικεί υλικό																			
8	Διαμαρτύρεται, φωνάζει																			
9	Συγκρούεται																			
10	Εγκαταλείπει την ομάδα																			

- ❖ **Μαγνητοφώνηση**: καταγραφή λεκτικής επικοινωνίας. Η μαγνητοφωνημένη καταγραφή:
  - ✓ α) είναι πιο αυθεντική και ολοκληρωμένη,
  - ✓ β) δεν απαιτεί μέρος της προσοχής για σημειώσεις,
  - ✓ γ) δίνει δυνατότητα ετεροχρονισμένης επεξεργασίας (ανάλυση περιεχομένου).

- ❖ **Βιντεοσκοπήση:** Αποτύπωση συμπεριφορών και καταστάσεων που μπορεί να περνούν απαρατήρητες. Δυνατότητα εκ των υστέρων ανάλυσης αλλά και βάση συζήτησης με τους γονείς.

Πριν χρησιμοποιήσουμε τα μέσα παρατήρησης πρέπει να έχουμε καθορίσει από πριν :

- *τι θέλουμε να παρατηρήσουμε, / γιατί, / πότε*
(π.χ. αν τα παιδιά είναι ικανά να αυτοεξυπηρετηθούν και αν έχουν πρωτοβουλία κινήσεων)

Οι πρώτες επαφές με τους γονείς

Η πρώτη επαφή αποτελεί προσδιοριστικό παράγοντα για την εξέλιξη της σχέσης παιδαγωγού και γονέα. Στις πρώτες επαφές είναι που οι γονείς ερμηνεύουν την προσέγγιση των παιδαγωγών ως αποδοχή ή ως απόρριψη.

Στόχος είναι η δημιουργία ζεστού κλίματος που θα βοηθήσει τους γονείς να καταλάβουν ότι ο παιδαγωγός:

- ❖ είναι συνεργάτης τους
- ❖ υποστηρίζει το έργο τους
- ❖ μοιράζεται τις έγνοιες τους
- ❖ κατανοεί τις ανησυχίες τους
- ❖ γενικά έχει την πρόθεση ουσιαστικής και μακρόχρονης συνεργασίας μαζί τους την οποία θεωρεί απαραίτητη για το καλό του παιδιού τους.

Τεχνικές προσέγγισης

- ❖ Ανάρτηση του προγράμματος δραστηριοτήτων σε όλες τις γλώσσες.
- ❖ Συστηματική ενημέρωση των γονέων και προσπάθεια προοδευτικής εμπλοκής τους στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα (*την ώρα προσέλευσης, αναχώρησης, παρουσίαση και συμπλήρωση ατομικών φακέλων κλπ*).
- ❖ Προσοχή στη σωστή προφορά του ονόματός τους και αρχικά, έμφαση στους μη γλωσσικούς τρόπους επικοινωνίας.

Η ενίσχυση της επικοινωνίας μεταξύ παιδικού σταθμού και οικογένειας

- ❖ Απευθείας επαφή
- ❖ Εξ αποστάσεως μέσω τηλεφωνημάτων (*ανταλλαγή πληροφοριών για το παιδί, λεπτομέρειες μιας συνάντησης κλπ*). Δίνεται το μήνυμα του ενδιαφέροντος, ειδικά στους γονείς που δυσκολεύονται να έρχονται αυτοπροσώπως.
- ❖ Μαγνητοφωνημένες ανταλλαγές: Για τους γονείς που δεν έρχονται συχνά, για εκείνους που δεν έχουν εξοικείωση με τον γραπτό λόγο. Μπορούμε να εξηγήσουμε προφορικά α) τις δραστηριότητες στις οποίες συμμετείχε το παιδί (και τον στόχο τους), β) τη συμπεριφορά του στο νηπιαγωγείο, γ) να αναζητήσουμε πληροφορίες ή συμβουλές απ' τους γονείς. Τους ζητάμε να απαντήσουν με τον ίδιο τρόπο.

❖ Γραπτή επικοινωνία :

- Αιτήματα (π.χ. προσφορά άχρηστου υλικού ή άλλου), ενημερώσεις, προσκλήσεις, μπορεί να γίνονται με μικρά κείμενα μεταφρασμένα στις διάφορες γλώσσες.
- Μεταφραστές οι γονείς σιγά σιγά, ταχυδρόμοι τα παιδιά (επαφή τους και αναγνώριση των διάφορων γλωσσών στη γραπτή μορφή).
- Στη διαδικασία αυτή γίνονται ενδιαφέροντες διάλογοι γλωσσικής αφύπνισης των παιδιών.
- Δημιουργία λεξικού με λέξεις – φράσεις στις μητρικές γλώσσες. Σ’ αυτό συνεισφέρουν παιδιά και γονείς και εξυπηρετεί και τις τρεις πλευρές.

Η ανασφάλεια και επιφυλακτικότητα των αλλοδαπών γονιών κάμπτεται και η συμμετοχή τους αυξάνεται όταν διαπιστώνουν ότι το σχολείο:

- ενδιαφέρεται για αυτούς και τα παιδιά τους,
- αναγνωρίζει και σέβεται τον πολιτισμό τους,
- προσπαθεί να διατηρήσει στοιχεία του και παράλληλα
- δουλεύει για την γλωσσική και ευρύτερη ανάπτυξη του παιδιού στη χώρα υποδοχής.

Στις συζητήσεις παιδαγωγού-γονέα χρειάζεται:

- ❖ τονισμός της σημασίας της ανάπτυξης του παιδιού αλλά και της δημιουργικής και ευχάριστης απασχόλησής του στην τάξη.
- ❖ υπογράμμιση των δυνατοτήτων του παιδιού (δημιουργίες, κατασκευές, συνεργασία, αυτοεξυπηρέτηση /γενικά θετικές συμπεριφορές και κλίσεις (ζωγραφική, χορό, έκφραση κλπ), όχι για κολακεία αλλά γιατί όλα τα παιδιά έχουν δυνατότητες οι οποίες πρέπει να αναδειχθούν από παιδαγωγούς και γονείς.
- ❖ Σε περίπτωση προβλήματος ενός παιδιού (υγείας, συμπεριφοράς...): ενημέρωση με απλό και αποδραματοποιημένο τρόπο, παρουσίαση του προβλήματος στη σωστή του διάσταση.
- ❖ Συχνά κάποιοι γονείς ανησυχούν υπερβολικά και παρεξηγούν διάφορες εκδηλώσεις μη προβληματικές. Σ’ αυτή την περίπτωση απαιτείται η εξήγηση των φυσιολογικών συμπεριφορών σ’ αυτή την ηλικία, η επισήμανση ότι η Χ συμπεριφορά μπορεί να σημαίνει κάποια ιδιαίτερη ανάγκη του παιδιού.